

sermo mihi est permixtissime contra duas hæreses partim antiquas, partim novas. Altera cum Nestorio detraxit homini divinitus concepto, dans illi minorem gloriam Dei Patris gloria, pro eo quod natura ejus humana secundum sui conditionem minor est Patris natura, cui tamen æqualis est in gloria: quia, ut jam omnis lingua confitetur, Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Porro altera non aufert Christo, sed nimis tribuit Antichristo, dum sacerdotes officio divino seu communione Christiana synodaliter privatos asserit in officiis præsumptis Ecclesia contradicente conficere posse corpus Christi. Hæc ipse Gerhohus, qui priorem hæresim iisdem hic fere argumentis, quibus in præmisso libro gloriam et honorem Filii hominis defendit, jugulare conatus est; alteram vero quam in nullis non scriptis suis exagitat, auctoritate conciliorum, Romanorum pontificum, SS. Patrum, et maxime Hugonis Radingensis, postea Rothomagensis archiepiscopi aggreditur. Posterioris epistolam integram de nullis excommunicatorum et depositorum presbyterorum sacramentis habes cap. 5. De scriniis Romanæ curiæ acceptam Gerhohus sibi gratulatur. Sub finem eo evolvitur disputatio Gerhohi, ut dicat non esse Christi corpus, quod schismaticus et officio sacerdotali privatus conficit, quantum ad essentiam, rem, et efficientiam sacramenti, quod tamen speciatenus et sacramentotenus dici potest corpus Christi. Quod ut penitus percipias, legis libelli hujus caput ultimum. In quo si quæ durius dicta, nec cum nostrarum scholarum recepto loquendi modo satis cohærentia deprehenderit, id utique nobis crimini, si sapis, nequaquam vertes, ut quibus unice propositum est in lucem edere quæ veteres theologi senserunt, non docere quid nunc sentiendum, aut quomodo illis loquendum fuerit. Cæterum usum cœvi codicis, ex quo præsens libellus ab A. R. P. Felice singulari cura exscriptus est, debemus reverendissimo, et nostrum amantissimo domino præposito Reicherspergensis Herculano.

VEN. GERHOHI

PRÆPOSITI REICHERSPERG.

LIBER CONTRA DUAS HÆRESES.

(Eruit ex cod. ms. inelytæ canonice Reichersperg. adm. reverendus, et clarissimus Pater Felix Wirtenberger, ord. serv. B. M. V. theologus, et in monasterio Schonpohlensi in Austria prior; edidit D. B. Pezsius *Anecdot.* t. I, parte II, p. 281.)

GERHOHI EPISTOLA

2D GODEFRIDUM ABBATEM ADMONTENSEM, QUA HUIC OFFERT LIBRUM SUUM CONTRA DUAS HÆRESES.

G. [GODEFRIDO I] venerabili Admontensis cœnobii abbati fr. G. [GERHOHI] devotum cum assiduis orationibus obsequium.

Crebro experimento didici a sagitta volante per diem non esse tutum viatorem quantumlibet vacuum, si ambulat inter latrones, nimirum solitos prius viantem sagittare, quam curent sacculos ejus explorare. Est tamen genus latronum non sagitta ferientium, sed gladio priusquam viderint onustum viatorem, quem non læderent, si vacuum viderint. Unde ait ethnicus;

Cantabit vacuus coram latrone viator.

(JUVENAL, sat. x, 22.)

Quia ergo mihi via est non solum inter sicarios, de quibus dicitur: *Lingua eorum gladius acutus* (Psal. lvi, 5), verum etiam inter sagittarios malignos; necesse mihi est attendere quid de hujusmodi scriptum est: *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent innocentes rectos corde* (Psal. x, 2). Timidi sunt namque hujusmodi latrones lædere parati, etiam rectos corde. Timidæ sunt eorum toxicatæ sagittæ, atque cavendæ omnibus rectis corde, quibus maxime insidiantur, sed frustra, quoniam recti corde, quos inexpugnabili scuto suo circumdabit veritas, non timebunt a timore nocturno, a sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris,

PATROL. CXCIV.

A *ab incursu, et dæmonio meridiano* (Psal. xc, 6). Volens tali scuto circumdari Veritas discipulos suos, ait: *Si manseritis in sermone meo, vere liberi eritis, et veritas liberabit vos* (Joan. viii, 36). Ut ergo tutus, ac liber incedam in expositione Psalmorum, neque timeam mihi a verbo aspero, quoniam usitatum est quibusdam importunis vocare schismaticum, vel hæreticum, quemcunque suo sensui viderint minus consonum. Si quæ forte modernis lectoribus inusitata interponentur antiquorum Patrum orthodoxorum sententiis veris hinc inde cincta, et scuto veritatis circumdata invenientur; sed quia inter hostes versanti non sufficit scutum, nisi caput quoque ipsius galea munitum sit, præsens istud proœmium tuæ paternæ sapientiæ destinatum tractatui meo in partes distincto censui anteponendum, ut hinc munitum, seu galeatum sit ejus caput, et principium contra sagittarios de longe, atque sicarios de propere ferientes, et lædere paratos in obscuro etiam rectos corde (Psal. x, 3). Tu igitur, quem rectum corde non dubito, quia non ambulas in obscuro, minime habes necessarium præmuniri hoc opusculo nostro; verumtamen propter alios in obscuro ambulantes hoc ipsum tibi destino, ubi placet approbandum, atque ubi rationabiliter displicet emendandum, vel mihi, ut emendetur caute resignandum.

Explicit epistola.

INCIPIT PROCEMIUM.

In præsentī opusculo sermo mihi est permixtissime contra duas hæreses partim antiquas, partim novas.

Altera cum Nestorio detrahit homini divinitus concepto, dans illi minorem gloriam Dei Patris gloria, pro eo quod natura ejus humana secundum sui conditionem minor est Patris natura, cui tamen æqualis est in gloria: quia ut jam *omnis lingua* confitetur: *Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philipp. II, 11). Porro altera non aufert Christo, sed nimis tribuit Antichristo, dum sacerdotes officio divino, seu communionem Christiana synodaliter privatos asserit: in officiis præsumptis, Ecclesia contradicente, conficere posse corpus Christi.

CAPUT PRIMUM.

Gloria, virtus, et sapientia Filii hominis non est minor gloria, virtute, et sapientia Dei Patris.

His hæresibus imbuti quidam, cum legerent scripta mea offensi sunt, atque hoc pro lapide offensionis, et petra scandali habuerunt, quoniam introduxi beatum Hilarium in libro nono De Trinitate sic dicentem: « Glorificaturus Filium Pater major est. Glorificatus in Patre Filius minor non est. Major Pater est, dum gloriam assumpto homini rogatur ut reddat. Filius minor non est, dum gloriam resumit apud Patrem. » Sic enim suscepta sunt hæc dicta Hilarii, quasi contraria dictis Athanasii, dicentis de Filio: « Æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem. » Sed ut in epistola Domino Eberhardo Babergensi episcopo clarius ostendimus: Hilarius non est Athanasio contrarius, cum Athanasius Filium Patre minorem prædicet secundum humanitatem. Hilarius vero non de humanitatis in Christo natura, sed de ipsius humanitatis immensa gloria loquens, Filium glorificatum Patre asserit non minorem. Gloriam quippe immensam, quam Christus in divinitate sua semper habuit, idem ipse in sua humanitate nihilominus plene accepit. Contestatur hoc etiam novus doctor magister Hugo, qui ut tu quoque mihi commemorasti, tibi animam Christi asserit non æqualem divinitati secundum naturam, non tamen negat æqualem secundum gloriam. Dicit enim in libro De sacramentis: « Anima Christi sicut plenam, et perfectam Dei sapientiam unitam habuit per naturam, ita plene et perfecte ex ipsa, et per ipsam sapientiam sapiens fuit, nec tamen ipsi sapientiæ natura æqualis fuit, quia longe aliud est sapientia sapere, atque aliud sapientiam esse. Ex quo enim divinitas humanitati conjuncta est, ex ipsa divinitate humanitas accepit per gratiam totum, quod divinitas habuit per naturam, ita ut secundum illam ineffabilem unionem, et Dei esset in humanitate sua totum, quod humanitatis erat per naturam, et hominis esset in divinitate sua totum, quod divinitatis erat. » In his verbis magistri Hugonis caute natura humanitatis, et divinitatis invenitur distincta, et utriusque naturæ indistincta sapientia. Dicens enim: « Quia longe aliud est sapientia sapere, atque aliud sapientiam esse, » competenter ostendit, quod anima Christi æternæ sapientiæ non fuit æqualis in natura, cui tamen quia fuerit æqualis in virtute, ab

A ipsa etiam conceptione virginis, concipientis, idem consequenter demonstrat, ubi subnectit: « Sic ergo humanitatem verbi in animæ rationali a prima conceptione sua ex ineffabili unione divinitatis plenam, et perfectam sapientiam, et potentiam, et virtutem, et bonitatem accepit credimus; et ipsam, sicut in unione divinitatis inseparabiliter, sic in ipsa quoque ex unione erat plenitudine virtutis incommutabiliter, permansisse confitemur. Neque enim idcirco Deus-Homo inter homines conversari voluit, ut quasi per intervalla temporum sapientia, aut virtute proficiens meritum sibi speraret, et se ipso melior fieret; sed ut ea sapientia, et bonitate, quam ipse in divinitate sua plenam et perfectam semper habuit: et in humanitate sua plenam, et perfectam semel, et simul accepit, dispensatione salutis humanæ secundum ineffabilem ordinationem suam compleret. Quapropter id, quod dicit evangelista, quod proficiebat Jesus sapientia, ætate, et gratia, non ita accipitur, quasi semetipso melior factus sit; sed, quia hominibus, quam ipse habebat sed latebat, gratiam et sapientiam, prout ratio temporum postulabat, magis semper ac magis aperuit. Ita apud homines ipse proficiebat, quando homines ipsi in ejus cognitionem profecerunt. Apud Deum autem profecit in eo, quod dum se sapientia et gratia Dei plenum ostendisset, eos ad laudem Dei Patris, a quo hoc esse testabatur, magis semper ac magis provocavit. Et quidem hoc testimonium magistri Hugonis de Domino Jesu acceptum teneo; sed sicut ipse Jesus dicit: *Ego habeo testimonium majus Joanne* (Joan. V, 36), sic etiam dicere potest: *Ego testimonium habeo majus Hugone, prædicante Apostolo, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam; quod longe in infinitum majoris est gloriæ, quam virtute virtuosum, et sapientia sapientem esse. Cum enim sapientia Dei attingat a fine usque ad finem fortiter existens ubique in omnibus universaliter per essentiam, in bonis vero angelis, et hominibus specialiter per gratiæ suæ præsentiam; de nulla tamen creatura sic potest prædicari, ut dicatur sapientia, nisi de Homine-Deo, qui quam vere dicitur Deus, Dei Filius, tam vere dicitur Dei sapientia, et Dei virtus. Igitur quamvis plene, perfecte, atque immutabiliter sapere (quod ipse magister Hugo attribuit Christi animæ) datum optimum, et donum perfectum sit descendens desursum a Patre lumen* (Jac. I, 17), cujus etiam doni participes credimus quosdam electorum, tamen amplius me delectat cum Apostolo prædicare Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam, quam sapientia sapientem esse animam, vel hominem, quem sapientia æterna non accidentaliter, ut regem Salomonem, seu alium sanctum sapientem, sed omnino essentialiter, vel substantialiter ita informat, ut ipse inde sit *speciosus forma præ filiis hominis* (Psal. XLIV, 5). Cum enim in Christo sit divinitas modis omnibus, quibus inesse potest, nulla creatura hunc inessendi omnem mo-

duam sortitur, sed de plenitudine ejus aliquem suscipit modorum pro mensura distributionis donorum in Christo sine mensura existentium. Inest namque rebus divinitas tribus modis. Nam tota et indivisa inest omni creaturæ per ubique præsentem totam substantiam suam, quæ omnem (juxta illud) replet essentiam, *cælum, et terram ego impleo* (Jer. xxiii, 24) (85). Sed non omni creaturæ constat inesse per gratiam justificantem, et beatificantem, nisi soli rationali, quam solam in electis justificat et salvat. Nulli vero facturæ (Christo excepto) per formam definitionis inest. Aliquam enim creaturam diffinituri quid sit, non assignamus, quoniam Deus est; etsi habeat divinitatem in se manentem; sicut de homine interrogati quid sit, non assignamus, quoniam Deus, sed quoniam corpus est; et hoc propter corporeitatem dicimus, quæ est substantialis forma subjecti. Christo autem, vel si dici malumus, illi homini, qui est Christus tota inest divinitas, non per solam substantiæ præsentiam sicut universæ mundi fabricæ, nec per solam inhabitantem gratiam: quo inessendi modo in solis rationem habentibus invenitur creaturis; sed præter hos duos inessendi modos, videlicet per substantiam et gratiam, tertio inest modo, scilicet per formam definitionis. Cum enim ipse sit Homo-Deus, forma humanitatis, et forma divinitatis, illi est omnino substantialis. Unde interrogati de Filio Dei, quid sit, respondemus quod Deus est propter formam Dei, et homo propter formam hominis. Item interrogati de ipso eodem Filio virginis quid sit, respondemus quod homo est propter formam hominis, et Deus propter formam Dei. Sicut namque de Patre, vel Spiritu sancto interrogati respondemus, quoniam est Deus: ita de Christo interrogati dicimus, quoniam Deus est, quod in ipso prædictis tribus modis, scilicet per substantiam, per gratiam, per definitionis formam plenitudo divinitatis est. Ideo de ipsius plenitudine, ut ait Evangelista, *nos omnes accepimus* (86) (Joan. 1, 16), quibus gratis datus est, ut primis duobus modis insit deitatis participatio, non plenitudo. Unde non plenitudinem, sed de plenitudine ejus accepimus. Nemo enim sanctorum sic accipit sapientiam, seu virtutem, ut ipse dicatur sapientia, vel virtus, quomodo ille homo, qui, cum in forma Dei sit, non rapinam arbitratur esse se æqualem Deo in sapientia, et virtute; cum sit ipse ipsa Dei virtus, et Dei sapientia. Est quippe singulariter, et sicut *passer solitarius* (Psal. ci, 8) ipse solus ad hoc electus ex millibus (Cant. v, 10), ut in forma Dei manens arbitretur se æqualem Deo, non per rapinam, ut diabolus in cælo tumens, vel homo ab illo deceptus, sed per plenitudinem gratiæ et veritatis. In qua plenitudine contemplatus illum sanctus Evangelista, *Vidimus, inquit, gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre plenum gratiæ et veritatis* (Joan. 1, 14). Plenitudo gratiæ fuit, quod sine

(85) In Edit. Vulg. sic legitur: *Nunquid non cælum et terram ego impleo?*

A omni suo merito humanitas in Dei formam gratis assumpta fuit. Plenitudo veritatis, ac justitiæ fuit, quod post meritum obedientiæ non sibi, sed suis necessariæ, in qua formam Dei propter servos exinanivit ad tempus minoratus ab angelis, ipsa ejus natura servilis exaltata est ad confessum paternæ celsitudinis, in qua non est exinanita, ut non sit, sed ita glorificata, ut recte confiteatur omnis lingua, quod Filii Dei etiam humana natura sit in summa Divinitatis gloria, virtute ac potentia vel potius omnipotentia, quia data est illi omnis potestas in cælo, et in terra (Matth. xxviii, 18).

CAPUT II.

Ide n ex Rupterto Tuitiensi, Leone Magno, et concilio Ephesino pluribus confirmatur.

B Non ergo absurdum judico, cum in scriptis Rupterti abbatis Tuitiensis, de quibus etiam nos inter nos ore ad os contulimus, hunc hominem speciosum præ filiis hominum invenio Deo summo *parificatum* non secundum naturam humanam, quæ absque omni contradictione quantum ad sui conditionem divina minor est, sed secundum virtutem, sapientiam et gloriam naturæ humanæ in illo homine, in ipsa ejus conceptione, nativitate et glorificatione datam, quæ utique non est minor Dei Patris virtute, sapientia et gloria, sed prorsus eadem ipsa non minor in homine Deo, Dei et hominis Filio, quam in Patre Deo, Dei hominis genitore. Unde non degeneratus, sed generatus vel genitus ejus dicitur. Genitus et unigenitus in divinitate, primogenitus vero in humanitate, in utraque natura manente omnimoda virtutis cœqualitate sine omni degeneratione. Unde et dicit: *Ego hodie genui te* (Psal. ii, 7). *Genui*, ait, non solum in divinitate unigenitum, sed etiam in humanitate primogenitum, in utraque natura æque nobilem propter divinam sine tempore perfectam, ac deificam in tempore factam generationem. Nam et Deus Deum genuit æternaliter, et virgo Deum factum hominem concepit non homine, sed Deo Patre illam imprægnante, cujus utique semen, id est Verbum per ipsius amorem, qui est Spiritus sanctus susceptum, quod verbum carnem factum genuit, genitura potius divina quam humana, quoniam a Deo fuerat, non ab homine D imprægnata propter quod homo ab illa genitus tam proprie Dei, quam hominis dicitur Filius, non per adoptionem, sed per generationem. Unde mihi virtutem generationis minime intelligere videntur, a quibus asseritur, generante Patre ignobilior aut infirmior, in virtute homo, qui *prædestinatus est Filius Dei in virtute* (Rom. 1, 4), ut ait Apostolus. Nam etsi crucifixus est ex nostra infirmitate, in qua *vere languores nostros portavit* (Isa. Liii, 4), tamen homo ille invictæ virtutis est æque ut Pater ejus; æque omnipotens, æque magnus, non secundum humanitatem, sed secundum virtutem, quia non solum, ut Paulus ait, *prædestinatus est Filius*

(86) Eid. Vulg. ita habet: *De plenitudine ejus, etc.*

Dei in virtute, sed ut Petrus affirmat : Unxit eum Deus virtute (87) (*Act. x, 38*), non ad mensuram sicut ejus patrem David, sed ita plene ut homo unctus non sit minus fortis Deo illum ungente. Denique ut ait sanctus Basilius in libro De dispensatione Dei : « Homo unctus, Deus ungens, unctio vero humanitatis divinitas est. » Si ergo David rex licet natura, vel statura parvulus manendo, crevit tamen in virtute, ac dignitate per Samuelis unctionem ; quid mirum, si parvulus ille, qui *natus est nobis, Filius*, qui *datus est nobis* (*Isa. ix, 6*), parvulus manendo secundum naturam humanam divinitate tamen unctus magnitudinem creditur habere divinam ? Hinc est quod Goliath superat, et fortem armatum fortior ipse debellat ; quia humanitatis fortitudo, vel magnitudo divinitas est. Unde homo in ipsa conceptione quasi David in domo paterna unctus, etiam cum videbatur homo parvulus per unctionem, quæ Divinitas est, fuit rex magnus, fuit quoque sacerdos magnus, quod tres magi venerabiliter contestati sunt auro regem, thure sacerdotem venerantes, cum adhuc parvulus jaceret in cunis. Et tunc quidem in auro, ut ostenderetur regis potentia, glorificabatur parvuli vagientis magnificentia. Nunc autem nec in auro regem, nec in thure sacerdotem magnum considerant, qui ejus licet in cælum exaltati magnitudini derogant. Nos autem credimus eum ascendisse in humana natura, ubi erat prius in divina, qui in principio erat apud Deum (*Joan. i, 2*). Tunc ipse Verbum erat apud Deum, nunc ipse homo est apud Deum. Tunc Deus erat Verbum, nunc Deus est homo. Tunc omnia per ipsum Verbum facta sunt, nunc omnia per ipsum hominem restaurantur. Tunc sine ipso Verbo factum est nihil, nunc sine ipso sacerdote sanctificatur nihil.

Unde recte non solum parvitati meæ, sed etiam prudentiæ tuæ visum est, illorum doctrinam repudiandam, qui affirmant, abscissos de corpore sacerdotis hujus pseudosacerdotes, aliquid extra ipsum posse sanctificare. In quorum sacrificio refutando (ut nosti) in prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt. Ast cum postea, consulente venerabili viro Bernardo Clarevallensi abbate, ad beatæ recordationis papam Innocentium vocatus venissem, et cum eo diu stetitsem, fortissime ille mihi astitit, qui fretus testimoniis Patrum antiquorum pariter et modernorum, quos notare longum esset, neque ipsum abbatem, vel alios, qui videbantur columnæ esse, contra me audivit, neque ullatenus acquievit sententiis Francigenarum magistrorum dogmatizantium contraria mihi, et domino Hugoni Radingensi, cujus epistolam nostræ assertioni consonam subterponemus in fronte nostri operis, ut si quis dignatur nostra legere, ante introitum lectionis tam nostra hæc epistola tibi, domino et amico meo, quam illius ad

(87) *Unxit eum Deus Spiritu Sancto et virtute.*

(88) In Vulgata sic legitur : *Propter quod et Deus, etc., et donavit illi nomen, etc.*

A amicum suum directe sic præmuniatur, ne offendantur in dictis nostris, quibus magnificat anima mea Dominum meum, cui dixit Dominus : *Sede a dextris meis* (*Psal. cix, 1*). Inde videtur mihi ab alto clamare : *Noli me tangere* (*Joan. xx, 17*) ad omnem pusillam fidem, apud quam nondum ascendit ad Patrem suum, sed adhuc velut clausus in sepulcro quæritur, dum locali circumscriptione coarctatus non putatur posse ubique prout vult suam totalem præsentiam exhibere. Quod si non posset, non eum tota Ecclesia ubique terrarum in sacrificio altaris totum haberet præsentem, cui nimirum præsentans in indivisibili corpore suo nunquam se absentat a consessu Patris in excelsis ; quia ut Leo Magnus in sermone ad populum affirmat : « Qui sedet ad dexteram Patris, ipse totius habitator est corporis, et ipse deorsum confirmat ad patientiam, qui sursum invitat ad gloriam. » Item post pauca : « Non autem sufficit Dei Filium in sola Patris nosse natura, nisi eum non recedentem a propriis agnoscamus in nostris. Exinanitio enim illa, quam reparationi impendit humanæ, dispensatio fuit miserationis, non privatio potestatis. Nam cum ex æterno consilio Dei non esset aliud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteret salvos fieri, invisibilis visibilem, intemporalis temporalem, impassibilis passibilem substantiam suam fecit, non ut virtus deficeret in infirmitate, sed ut infirmitas in incorruptibilem posset transire virtutem. Propter quod ipsa festivitas, quæ a nobis Pascha nominatur, apud Hebræos Phase, id est transitus dicitur, attestante Evangelista, ac dicente : *Ante diem festum Paschæ sciens Jesus, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem* (*Joan. xiii, 1*). Cujus autem naturæ erat futurus transitus iste, nisi nostræ, cum inseparabiliter et Pater in Filio, et Filius in Patre esset ? Sed quia caro et verbum una persona est, non dividitur a suscipiente susceptus, et honor proveci provehentis nominatur augmentum, dicente Apostolo, quod jam commemoravimus : *Propter quod Deus exaltavit illum et dedit ei nomen, quod est super omne nomen* (88) (*Philip. ii, 9*). In quo utique assumpti hominis exaltatio commendatur, ut in cujus passionibus indivisibilis manet Deitas, idem coæternus sit in gloria Deitatis. Ad hanc participationem ineffabilis muneris beatum transitum fidelibus suis ipse præparavit, cum instanti jam proximus passioni, non solum pro apostolis, atque discipulis, sed etiam pro universa Ecclesia supplicaret, et diceret : *Non pro his autem rogo tantum, sed et pro his, qui credituri sunt in me per verbum ipsorum, ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint* (*Joan. xvii, 20*) (89). » Item Leo Magnus in sermone ad populum de adventu Spiritus sancti : « Dicente beato apostolo Joanne : *Nondum*

(89) In Vulgata habetur : *Sed et pro eis, etc., per verbum eorum in me, etc.*

enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat clarificatus. Domini ascensio dandi Spiritus erat ratio, quem ille necesse est neget datum, qui ad consensum paternæ dexteræ verum in Christo hominem negat esse provectum. Nos autem dilectissimi ad beatam æternitatem et animæ, et corporis per generationem sancti Spiritus adoptati, sacratissimum diei hujus festum rationabili obsequio celebremus confitentes cum beato Paulo apostolo, quod Dominus Jesus ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (Ephes. iv, 8), ut Evangelium Dei per omne humanæ vocis eloquium prædicetur, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus est in gloria Dei Patris (Philip. ii, 11). » Item in eodem : « Ad sananda fidelium cordium vulnera clavorum, et lanceæ erant servata vestigia, ut non dubia fide, sed constantissima scientia teneretur, eam naturam in Dei Patris consensuram throno, quæ jacuerat in sepulcro. » Et post pauca : « Tunc, inquit, adæqualem Patri Filium eruditior fides gressu mentis cœpit accedere, et contractatione corporeæ in Christo substantiæ, quæ Patre minor est, cœpit non egere; quoniam glorificati corporis manente natura eo fides credentium vocabatur, ubi non carnali manu, sed spirituali intellectu par genitori unigenitus tangeretur. » Item : « Magna et ineffabilis erat gaudendi causa, cum in conspectu sanctæ multitudinis supra omnium creaturarum cœlestium dignitatem humani generis natura conscenderet supergressura angelicos ordines, et ultra archangelorum altitudines elevanda, nec ullis sublimitatibus modum suæ provectionis habitura, nisi æterni Patris recepta consensu illius gloriæ sociaretur in throno, cujus naturæ copulabatur in Filio. » Ambrosius super Lucam : « Dixit Dominus Domino meo (Psal. cix, 4). Consummaturus præcepta Dominus fidem, ac misericordiam Testamenti sui sine concludit : fide in eo, ut Christum, et Dominum Deum nostrum, et ad dexteram Dei sedere credamus, non quod corporaliter sedeat, qui ubique est. Denique ipse in Patre, quia in substantia Dei, quia una virtus, una majestas. Ipse ergo in Patre, et Pater in ipso. In Patre ipse sedens ad dexteram Patris, quia Patri consors, nulli secundus. Ipse missus a Patre, quia descendit de cælo Patris impleturus arbitrium. Tolle hinc quæstiones perfidæ, religio est, et plena. Nec præfertur, quia ad dexteram Dei sedet, nec injuriam patitur, quia mittitur. Gradus non quæritur dignitatis, ubi plenitudo est divinitatis. Idem super Lucam : Quid sibi vult quod Joseph et Nicodemus Christum sepehant? unus justus, et alter, in quo dolus non erat? Justus autem corpus Christi operit sindone, innocens ungit unguento? Vesti et tu ergo corpus Domini gloria sua, ut ipse sis justus; et si mortuum credis, operi tamen divinitatis suæ plenitudine. Unge illud myrrha et aloë, ut

(90) Vulgata sic legit : *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout grassit, etc.*

A bonus odor Christi sis. » Item in eodem exponens illud : « *Mulierem fortem quis inveniet (Prov. xxxi, 10)*. Videamus, quid hæc viro suo faciat, quod opus ejus, quod sit obsequium, cur confidit in ea Christus? Bona uxor virum suum vestit. Vestiat Jesum fides nostra corpore suo; vestiat carnem ejus divinitatis suæ gloria; sicut et illa bina vestimenta fecit viro suo, ut et in præsentem, et in futuro sæculo honorificet eum. » Item : « *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei Patris (Coloss. iii, 1)*. Et ne oculorum magis quam animorum putarem officium, addidit : *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram (ibid., 2)*. Ergo non super terram, nec in terra, nec secundum carnem te sequi debemus, Christe, si volumus invenire. » Item sanctus Augustinus in sermone de symbolo : « Quod sedere Pater dicitur, non flexis poplitibus, putandum est ne incidamus illud sacrilegium, in quo execratur Apostolus eos, qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis. Tale enim simulacrum Christiano nefas est in templo collocare. Multo magis nefarium est in corde, ubi verum Dei templum est, si a terrena cupiditate atque errore mundetur. Sedens ergo Deus dicitur non membrorum positione, sed judicariam figurat potestatem, qua illa majestas nunquam caret semper dignis digna tribuendo. Dextera illius est summa beatitudo, ut sinistra miseria, in qua hædi constituentur. » Idem in libro vicesimo De civit. Dei cap. 13 : « Quædam, inquit, vis est intelligenda divina, qua fit ut cuique opera sua, vel bona vel mala, cuncta ad memoriam revocentur, et mentis intuitu celeritate mira cernantur, ut excuset, vel accuset scientia conscientiam : atque ita omnes et singuli judicentur, quæ nimirum vis divina libri nomen accepit ; in ea quippe quodammodo legitur, quidquid ea faciente recolitur, sicut ait Apostolus : *Omnes enim stabimus ante tribunal Domini, ut referat unusquisque, quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v, 10)* (90). Tribunal Domini appellans majestatis ejus excelsitudinem, quæ omnibus ubique in omnibus apparebit, qua manifestata videbunt impii, in quem pupugerunt, et plangent omnes tribus terræ. Multa poterant in hunc modum colligi de altitudine Altissimi in civitate Domini, qui homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Psal. lxxxvi, 5). Hominem igitur altissimum Altissimi Filium in altitudine altissimæ regalis gloriæ, in qua Pater ejus est, glorificamus et adoramus, ita ut et carnem ejus vivificatricem credamus hominum, sicut divinitas ejus vita est angelorum, et quia hominis Dei geminam quidem substantiam, sed unam, et non geminam gloriam prædicamus, et in adoratione hominem a Deo non distinguamus. Sic enim præcipit Ephesina synodus dicens inter cætera : « Si quis non constitetur car-

nem Christi vivificatricem esse tanquam ipsius Verbi Dei Patris, sed quasi alterius cujuscumque præter ipsum, conjuncti quidem secundum dignitatem, aut tanquam secundum quod solam habitationem habuerit, et non potius, sicut dixi, vivificatricem esse, quia facta est propria Verbi, cui omnia vivificare possibile est, anathema sit. » Item in eadem : « Si quis audet dicere : assumptum hominem a Verbo coadorari cum Deo Verbo oportere, et conglorificari, et connuncupari Deum tanquam alterum alteri adjectum (adjectio enim unius syllabæ, id est *co*, hoc cogit intelligi), et non magis una reverentia veneretur Emmanuel, unamque glorificationem dependerit secundum quod Verbum factum est caro, anathema sit. » Caventes igitur anathema Ephesini concilii concordamus doctrinæ Joannis Damasceni Deum ab homine non separando, ut illi qui homini soli humanitatem, et Deo soli divinitatem assignant, quasi Christus dimidius sit homo, dimidius Deus, cum ipse sit totus homo, et totus Deus. Unde in libro De dispensatione Dei ait ipse Joannes Damascenus : « Confitemur ipsum unum Filium Dei, et post humanitatem unum, et Filium hominis eundem, unum Christum, unum Dominum, unigenitum Filium et Verbum Dei : ut Domini nostri Jesu Christi duas generationes veneremur, unam quidem ex Patre ante sæcula ultra causam, et rationem, et tempus, et naturam ; et unam autem in ultimis propter nos, et secundum nos, et ultra nos, quam non ex semine, sed ex Spiritu et sanctissima Theotocon ultra legem ; quoniam non solum Deum ipsum prædicamus nudum nostra humanitate, neque hominem dicentes ipsum nudum Deitate ; nec alium, et alium, sed unum et eundem simul Deumque et hominem ; Deum perfectum, et hominem totum Deum, et totum hominem ; eundem totum Deum et cum carne ipsius, et totum hominem et eum Deitatis ejus divinitate. Per id quod est dicere : Perfectum et Deum, et perfectum hominem, complementum et non defectum ostendimus naturarum. Per id vero, quod est dicere totum Deum et totum hominem, singularitatem et non divisionem monstramus personæ. » Sapienti hæc testimonia sufficiant, ne scripta vel domini Rutuperti, vel nostra minus inde sapiant, quod in eis Filius virginis homo divinitus conceptus prædicatur Altissimus, minor quidem Patre secundum humanitatem, sed non minor secundum sibi datam potestatem : quoniam *data est illi omnis potestas in cælo et in terra (Matth. xxviii, 18)*. Obmutescant igitur nostri temporis Nestoriani detrahentes hominis magnitudini, de quo scriptum est : *Magnus Dominus, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus (Psal. cxlvi, 5)*. *Magnitudinis ejus non est finis (Psal. cxxiv, 3)*. Sic enim vere scriptum est de illo : quod *parvulus natus est nobis (Isa. ix, 6)*, ita nihilominus vere adjunctum est, quod *vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, princeps pacis (ibid.)*. Hic erat magnus in di-

vinitate semper, et *hic erit magnus (Luc. ii, 32)* ait angelus loquens de ipsius conceptione secundum hominem, non aliam homini assignans magnitudinem, aliam Deo, quoniam homo ille Deus est, et *Filius Altissimi vocabitur (ibid.)*.

Ad unam hæresim nos respondimus ; ad alteram quia paratis uti delectabile est, respondeat epistola Hugonis, ut nostra, et illius assertio, quasi duo cornua præacuta muniant frontem tractatus nostri contra duas prænotatas hæreses duobus cornibus consimiles, de quibus in Apocalypsi agitur, ubi bestia describitur habens *duo cornua similia agni (Apoc. xiii, 11)*. Multum quippe gloriatur bestia, quæ intelligitur Antichristus, quod in una hæresi Christo nimis derogatur, dum homo in Deum, Dei Filium conceptus, et natus minoris gloriæ potentiæ ac virtutis, quam Pater ejus asseritur. In altera vero ipse Antichristus magnificatur, dum sacerdotibus a Christo præcisus, et ipsi Antichristo incorporatis attribuitur efficacia tanta in sacramentis, quanta sacerdotibus catholicis, quod cum quanta et quam lupina falsitate sub aguina verisimilitudine fiat, epistola subsequens, quam de scriniis Romanæ eurlæ accepimus, lectori benevolo patefaciat.

CAPUT III.

Hugonis Radingensis epistola qua ostenditur, sacramenta presbyterorum excommunicatorum et depositorum nulla esse.

Clarissimo suo domino W. abbati Huco fratrum Radingensium servus indignus, sanum sapere et recta docere.

« Illum, quem voluisti, nostrum tibi retinere libellum audivi, tua voluntate, non nostra concessione passim expositum, et ut ipse testaris gratanter acceptum, excepto, quod non bene suscipiunt illud de sacerdote deposito vel excommunicato ibidem ita dictum. Quem itaque Christus per Ecclesiam deponendo, vel excommunicando destituit ab officio, si in sacra altaris ministrare præsumat, qui jam minister non est, nihil facit. Sic enim ea Deus agenda instituit, [ut] unum nisi per ministrum valeant fieri. In hac sententia videtur recte dictum tam nostris, quam quibuscunque hucusque catholicis, quia agens in sacramento altaris, qui minister non est, nihil facit. A Patribus traditum legimus, et ratum tenemus, quia Spiritus gratiarum non sequitur personam digni, aut maligni, sed ordinem traditionis, ut, quamvis aliquis boni meriti sit, non tamen consecrare possit, nisi fuerit ordinatus, ut minister exhibeat officium ; Dei vero est tribuere consecrationis seu benedictionis effectum. Quare quia non temere fuerat arguendum, quod ibi, Ecclesia teste, fuerat positum ; hoc potius videbatur a dubitante quærendum utrum quem semel posuit Ecclesia ministrum ad agendum aliquod sacramentum, ipsa possit culpa promerente aliquando deponere, vel excommunicare, ita ut in sacramentis agere nequeat, quod ante potuit. Ad hoc respondendum fuit quia vivus est, et præpotens sermo Domini, qui clavi Ec-

clesiæ quam sanctificavit, ita dixit: *Quodcumque* A *lijaveris super terram, erit ligatum et in cælis* (*Matth.* xvi, 19). Ex hoc apostolica sedes, et ubique terrarum catholici doctores, ut scripta testantur antiquorum, prædicare solent, quod tam sacerdotes quam in clericali ordine ministri quilibet tempore depositionis, vel excommunicationis suæ gratiam semel acceptam quidem retinent, sed officio carent. Addunt etiam quia si in sacramentis, seu in sacramentorum officiis consecrare præsumunt, qui ministri non sunt, nihil utique faciunt. Beatus sane papa Innocentius ex apostolicæ sedis assensu scripsit, quod quidam Nezelon ab hæreticis ordinatus, quia nihil habuit dare ei, nihil potuit, cui manus imposuit. Hic equidem, si a ministris licet indignis, non tamen depositis, vel excommunicatis ordinatus fuisset, et ipse quantumcumque indignus si minister existeret, ex officio ei utique conferret, cui manus rite imponeret. Da ministrum quantumque indignum, da ministrum, fatemur cum habere officium. Aliud est loqui de sacramento, aliud loqui de officio. Officium enim sacerdotale quam multis interdicitur, sed eis sacramentum non aufertur. Inde fit quod, cum Ecclesiæ placet ut aliquando revocet, revocatos absolvit et reconciliat, non quidem reordinat. Aliud est etiam dicere de officiali malo qui non bene ministrat, qui tamen, dum minister est, quantumcumque malus, utique ministrat. Aliud est ipsum ab officio deponere, ne ministerium faciat. An ignoramus quia sacramenta alia sunt necessaria, alia officialia? Baptismus quippe necessarius est omnibus; sacerdotalis vero, seu clericalis quælibet dignitas ad officium traditur aliquibus. Baptizandi opus nulli interdicitur; nec enim ab opere Christiano baptizatus quisquam suspenditur; quin potius, si etiam erraverit, multimodis revocatur. Sacerdotale vero officium, seu clericale plurimis pro culpa, quam sæpe reciditur, et ab eo nonnulli crebrius deponuntur. Illo omnes in Christo vivunt, isto jubente Ecclesiæ aliqui serviunt. Illud Ecclesiæ domum ædificat, istud ædificatam dispensat. Dispensatio ista non a quolibet agitur, sed ab officiali ab Ecclesia posito ministratur. Quod si per Ecclesiam ab officio deponitur, manet ei sacramentum semel impositum: ergo, sicut in nostro legisti opusculo, manet ad iudicium, non ad officium sic et Christiano cuiuslibet excommunicato manet baptismi sacramentum non ad remedium, sed ad iudicium; non ad salutem, sed ad damnationem manet. Ideo dicimus, quia, cum respicit per Ecclesiam reconciliatur, non rebaptizatur. Si enim sacramentum peccando amitteret, cum ad Ecclesiam pœnitendo rediret, cum procul dubio rebaptizari oporteret. Sacramenta quippe divina sunt, unde et habenti ea per hominem auferri non possunt. Manent itaque sacramenta, sed, culpa exigente, sacramentorum sæpe tolluntur officia. Sciendum quoque, quia longe est aliud, quod

(91) Sic legitur Vulgata: *In una domo comedetur*, etc.

christianus per excommunicationem ab Ecclesia deponitur, quam quod minister aliquis ab officio removetur; illud assidue gravat, hoc sæpe alleviat; illud damnat, hoc castigat. Minister si indigne agit, utile est quod deponitur, christiano autem mortiferum est quod ab Ecclesia separatur. Dum enim ab Ecclesia scinditur, infidelis utique, imo infideli deterior judicatur. Dominus quidem dicit: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit* (*Luc.* x, 16). Ab Ecclesia ergo dissentire, a Christo est cadere. A Christo autem est cadere, fidem non habere. Sed qui fide caret, nullum bonum opus habet. » Audi Apostolum: « *Omne, inquit, quod ex fide non est, peccatum est* (*Rom.* xiv, 23). Christianus igitur, licet habeat sacramentum baptismi, dum aberrat a fide, nullum bonum facit. Non omnis itaque habens sacramentum, habet et sacramenti officium. Unde miramur quosdam dicere de excommunicato, seu deposito sacerdote quod, quia retinet semel acceptum ordinationis suæ sacramentum, habeat, dum præsumit, in consecrando effectum. Quapropter quicumque accedit, ut alios de sacramentis ministrorum edoceat, in docendo discernens ordinationis sacramentum, et ordinati officium, dicat quod sacramentum semel susceptum in susceptore manet, sed susceptoris officium sæpius Ecclesiæ censura removet. Dicat etiam quod tam vera est potestas, cum ab officio ministrum deponit, quam vera est, cum eum in officio rite disponit. Doceatque quod schismaticus sit, qui Ecclesiæ non consentit, de quo auctoritas ita dicit: *Quod conticit schismaticus, corpus Christi non est.* » Et alibi: « *Extra catholicam Ecclesiam non est veri sacrificii locus.* Unde et Dominus de agno per Moysen ita præcipit. *In una, inquit, domo comeditis eum, nec efferetis de carnibus ejus foras* (*Exod.* xii, 46) (91), *et incircumcisis non comedet ex eo* (92). In unitate ergo, non in schismate sumitur, nec enim extra catholicam, nec ab alienigena obtinetur. Ne ergo credas vaniloquis, ne acquiescas elatis, crede humilibus et subditis, qui matris Ecclesiæ sacramenta venerando suscipiunt, non equidem disputando, sed auctoritatem institutoris humiliter venerando, ex quo mater Ecclesia potenter solvit, et ligat efficaciam in sacramentis, ordinato commendat aliquando, et denegat potestate rata, non verbositate frivola. Noverit autem tua prudentia, quia, si essent efficaciam officia, infinitos haberet hodie præsules unaquæque sedes, et quam multos Roma pontifices, qui confusione horribili, et ligatos ab aliis solverent, et solutos indebite ligarent. Sic, sic si bene perpendis, et rata cassarentur, et irrita præferentur. Sic nulla de gestis ecclesiasticis essent certa, sed quæque frivola, et ut fatear verum, nihil omnino esset Ecclesia. Sed de his hactenus, nos equidem ista sub brevitate tibi rescripsimus, qui

(92) Vulgata ibidem versu 48, sic habet: *Si quis autem circumcisis non fuerit, non vescetur ex eo.*

facta matris Ecclesiæ non frivola, sed rata teneamus, qui sanctorum auctoritates Patrum, quam nostra sensa sequi maluimus. »

Explicit epistola Hugonis.

Quæ diligenter considerata manifestat, illos prædicare mendacium, qui depositis atque ut catholicis presbyteris attribuunt efficaciam parem in sacramentis, sic et illi mendacium docent pro veritate suscipiendum, qui hominem de Spiritu sancto conceptum negant altissimum. Quisquis ergo doctrinam susceperit horum, vel Antichristum fingens parem Altissimo in sacramentis, vel Christum subponens Altissimo in gloria virtutis non discipulus veritatis, sed socius est alieni erroris, quem et suum facit, si redargutus non respicit, atque ideo non eum veritas liberat, sed illaqueat mendacium, quod, beato Augustino asserente, omnium mendaciorum est pessimum. Nam de octo generibus mendaciorum tractans ille beatus hoc mendacium præ omnibus exsecratur, ubi in doctrina fidei error pro veritate obstinate defenditur, quod hæreticorum est proprium, quos eundo in luce sagittarum, paternarum videlicet sententiarum frequenter in opere nostro percutimus, et tenebras eorum discutimus, quia non ad horam in luce illorum, sed in æternum in luce veritatis gaudere optamus, atque ad idem gaudium benevolos auditores, et lectores in psalmodum tractatibus vocare intendimus, ipso adjuvante, in cuius manu sumus, et nos et sermones nostri. Qui enim de mendacio gaudet, ad horam gaudet, quia in mendacio quantumlibet fucata verisimilitudo non diu manet. Veritas autem in æternum permanet, ideoque illam diligentes, ac de illa gaudentes in æternum gaudebunt, et gaudium eorum nemo tollet ab eis. Non solum autem de mendacio dicimus, quia cito transit, sed etiam de omni figura hujus mundi constat, quia cito transit. Ipsa quoque species Dominici corporis, in qua mundo conspicuus fuit, jam transiit, unde mundus eum jam non videt, vos autem videtis me (Joan. xiv, 19), ait ad discipulos suos Veritas, quia hos non delectat, vel pascit species transitura, sed ipsa Veritas in æternum permansura. Cum adhuc in specie transitoria esset apud suos, Veritas ipsa dicebat : Si diligeretis me, gauderetis quia vado ad Patrem, quia Pater major me est (Joan. xiv, 28). Sed cum jam speciem transitoriam deposuerat, ac servili forma exinanita jam, ipse Dominus regnavit decore indutus, et fortitudine præcinctus, non ait : Pater major me est, sed : data est, Inquit, mihi omnis potestas in cælo et in terra (Matth. xxviii, 18). Si ergo diligeremus eum, gauderemus utique de hac veritate nunquam transitura, nunquam penitus mutanda, quia Christus a summo cælo egressus, et usque ad summum regressus, jam non moritur illi compar in immortalitate, qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem (I Tim. vi, 16) (93). Sicut enim solus Deus ha-

bet immortalitatem, id est immutabilitatem, sic homini assumpto in se dedit immortalitatem, non qualem habent angeli, sed qualem habet ipse Deus, cui vere dicitur : Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient (Psal. ci, 28).

CAPUT IV.

Probat ex sancto Hilario non sub Deo, sed in Deo glorificatum esse hominem, qui sic est glorificatus, ut sit in Deo Deus. Explicatur etiam, qua ratione Filius sit Deo Patri subjectus.

Non ergo sub Deo, sed in Deo glorificatus est homo, qui sic est glorificatus, ut sit in Deo Deus. Unde Hilarius in libro nono De sancta Trinitate exponens, illud in Evangelio : « Nunc glorificatus est Filius hominis, et Deus glorificatus in eo (Joan. vii, 39). Si Deus glorificatus est in eo, et Deus glorificavit eum in semetipso. Primam, inquam, dicti Dominici significationem non ambigam existimo cum ait : Nunc honorificatus est Filius hominis. Gloria enim omnis non Verbo acquirebatur, sed carni, tamen non naturæ Dei, sed nati hominis dispensationi. Hoc vero quod sequitur, quid significet interrogo : Et Deus honorificatus est in eo ? Honorificatum in eo Deum audio, et quid istud sit secundum intelligentiam tuam, hæretice, ignoro. Deus in eo honorificatus est in Filio, utique hominis. Et quæro, an Filius hominis idem sit, et Filius Dei ? Et cum non aliud sit hominis, neque aliud Filius Dei : Verbum enim caro factum est (Joan. i, 14), et cum qui Filius Dei ipse, et hominis sit Filius, requiro : quia in hoc Filio hominis, qui et Filius Dei est, glorificatus sit Deus, et quia in Filio hominis, qui et Filius Dei est, glorificatus est Deus ? Videamus quid sit, quod tertio subditur : Si Deus glorificatus est in eo, et Deus glorificabit eum in sese. Quid istud rogo sacramenti mysterium est : Deus in Filio hominis glorificatum Deum glorificat in sese. In Filio hominis gloria Dei est, et gloria Dei gloria Filii hominis. Deus glorificat in sese, homo utique non per se glorificatur, neque rursus, qui in homine glorificatur Deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quam Deus est. At vero glorificato Filio hominis, cum glorificans Deum, Deus glorificat in sese, invenio naturæ gloriam, in gloriam naturæ naturam glorificantis assumi. Non enim se Deus glorificat, sed glorificatur in homine Deum glorificans in sese, licet non se glorificet, tamen in naturæ suæ gloriam, gloriam glorificati assumit. Et cum glorificans Deum Deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese eum, quem glorificavit Deum in se inesse demonstrat, cum eum glorificat in sese. » Item in libro tertio. « Nunc autem quid est, quid apud Patrem glorificationis expectatur ? Nempe hoc, quod habuit apud eum, priusquam mundus esset. Habuit plenitudinem divinitatis, atque habet, namque Dei Filius est. Sed qui erat Dei Filius, et hominis esse esse »

(93) In Vulgata legitur : *Inhabitat.*

perat Filius; erat enim Verbum caro factum, non amiserat quod erat, sed cœperat esse quod non erat; non de suo destiterat, sed quod nostrum est acceperat, profectum ei quod acceperat ejus claritatis expostulat. Unde non destitit ut id quod de tempore erat gloriam ejus, quæ sine tempore est claritatis arriperet. » Ilæc dicente sancto Hilario, nos illi consona sentiendo affirmamus hominem Deum in Deo, non sub Deo glorificatum, quem Deus glorificavit in semetipso. Primo in conceptione Deum faciendo, ac deinde sibi cœqualem Deum esse virtutibus, patefaciendo, cuncta quoque illi præter se subjiciendo, et eum super omnia constituendo nulli subditum, sed in se altissimo altissimum in dextera sua sibi consessurum, et æternaliter conregnaturum in eadem gloria, virtute ac potentia. Unde quod Apostolus illum dicit: *ei fore subjectum, qui sibi subjecit omnia (I Cor. xv, 27)*, eo sensu accipimus, quod illud exposuit sanctus Ambrosius, qui in libro quinto De sancta Trinitate ad Gratianum imperatorem dicit inter cætera: « Apostolicum capitulum recenseamus: *Novissime*, inquit, *inimica destruetur mors, omnia enim subjecit sub pedibus ejus (ibid.)*. Cum autem dicat: omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum, qui sibi subjecit omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse subjectus erit ei qui sibi subjecit omnia (*I Cor. xv, 26, 27*) (94). Videamus igitur, quia non Deum subjectum, sed subjiciendum esse Scriptura commemorat. Sicut enim si in me concupiscat caro adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, non videor esse subjectus. Ita quia omnis Ecclesia unum corpus Christi est, quandiu genus humanum dissentit, Christum dividimus. Nondum ergo subjectus est Christus, cujus non sunt adhuc membra subjecta. Cum autem fuerimus non multa membra, sed unus spiritus, tunc et ipse subjectus erit, ut per ipsius subjectionem sit Deus omnia in omnibus. » Item post pauca: « Sicut in illo per carnem illam, quæ est pignus nostræ salutis sedere nos in cœlestibus Apostolus dixit, utique non sedentes. Sic et ille per nostræ assumptionem naturæ dicitur subjectus in nobis. » Item: « Scriptum est quia, *cum mortui essemus peccatis, corvivificavit nos in Christo (cujus gratia estis salvi facti) et simul suscitavit, simulque fecit sedere in cœlestibus in Christo Jesu (Eph. ii, 5)* (95). Agnosco scriptum, non ut homines sedere ad dexteram sibi patiatur Deus, sed ut in Christo sedere, quia ipse est omnium fundamentum, et caput Ecclesiæ, in quo communis secundum carnem naturæ prærogativam sedis cœlestis commeruit. In Christo enim Deo caro, in carne autem humani generis omnium hominum particeps honoratur. Sicut ergo nos in illo sedemus per corporeæ communionem naturæ, ita et ille, qui per susceptionem nostræ carnis male-

(94) In Vulgata legitur: *Novissima autem inimica, etc., qui ei subjecit omnia, cum autem, etc., qui subjecit sibi omnia.*

dictum pro nobis factus est: cum maledictum utique in benedictum Dei Filium non cadat. Ita, inquam, et ille per obedientiam omnium erit subjectus in nobis. Cum gentilis crediderit, cum Judæus cognoverit quem crucifixit, cum Manichæus adoraverit quem in carne venisse non credidit, cum Arianus omnipotentem confessus fuerit quem negavit; cum postremo in omnibus fuerit sapientia Dei, justitia, pax, charitas, resurrectio. Per sua igitur opera Christus, et genera diversa virtutum erit in nobis Patri subditus, cum vitiis abdicatis et feriante delicto unus in omnibus Deo cœperit uno sensu populorum omnium spiritus adhærere. Tunc erit Deus omnia, et in omnibus. Conclusionem igitur totius absolutionis breviter colligamus. Unitas potestatis opinionem injuriosæ subjectionis excludit. Evacuatio potestatum, et victoria de morte quæsita triumphatoris utique non minuit potestatem. Subjectionem operatur obedientia, obedientiam Christus assumpsit, obedientia usque ad crucem, crux ad salutem: ergo ubi opus, ibi auctor operis. Cum igitur omnia Christo subjecta fuerint per obedientiam Christi, *ut in nomine ejus omne genu flectatur (Phil. ii, 10)*. Nunc enim: quia non omnes credunt, non videntur omnes esse subjecti. Cum omnes ergo crediderint, et Dei fecerint voluntatem, erit omnia et in omnibus Christus (*Col. iii, 11*). Cum Christus omnia et in omnibus, erit omnia et in omnibus Deus, quia Pater manet semper in Filio. Hæc est piæ subjectionis interpretatio. » Item alibi: « Quod si quæris quemadmodum sit subjectus in nobis, ipse ostendit dicens: *In carcere eram, et venistis ad me (Matth. xxv, 36)*. *Infirmus eram, et venistis ad me. Quod enim uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (ibid. 40)*. In eo infirmus, in quo subjectus. » His quæ dicta sunt ab Hilario et Ambrosio, itemque a Leone Magno caute perspectis, nemo est quem dubitare oporteat, hominem Deum esse altissimum, utpote Altissimi Filium, cujus matri virtus Altissimi obumbravit, quando ipsum hominem concepit, de quo scriptum est: *Homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Psal. lxxxvi, 5)*. Illic est in sinu Patris, hic sedet ad dexteram Patris, hic est etiam totius inhabitator sui corporis, et sui templi, quod est Ecclesia, in qua eum turba premit, fides tangit et ungit, nunc super pedes, nunc super caput fundendo unguentum pisticum pretiosum, dum nunc eum in membris, nunc in se ipso veneratur, non dubitans eum sibi præsentem. Sicut enim corpori, quod vivificatur, præsens est vita, quæ illud vivificat, sic ubi fides non est mortua sed viva, præsens est ei Christus vita sua. Unde Apostolus in interiori homine habitare ait Christum per fidem.

CAPUT V.

Quid sit res, quid species, quidque effectus sacra-

(95) Textus Vulgatæ sic se habet: *Et cum essemus mortui peccatis, etc. (cujus gratia estis salvati), et convivificavit, et consedere fecit in cœlestibus, etc.*

menti, et quinam horum aliqua, vel omnia percipiunt?

Ubi ergo est fides viva, ibi in salutem communicantium, et ministrantium vivunt sacramenta ecclesiastica per ipsius præsentiam, qui est fidei, et fidelium vita, sicut ipse dicit : *Qui manducat, inquit, me, vivit propter me* (Joan. iv, 58), sicut et ego vivo propter Patrem (ibid.) Item : *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso* (Joan. v, 26). *Qui manducat me vivit propter me.* Item : *Volo, inquit, ut ubi sum ego, ibi sit et minister meus* (Joan. xii, 26) (96). Non tamen omnis ministrans erit cum eo, nec omnis manducans eum vivit propter eum. Quocirca intelligendum est eum de illis ministrantibus, et manducantibus egisse in tanta promissione honoris et vitæ, qui ministrant, et manducant non sacramentotenus tantum habendo, et accipiendo speciem pietatis, virtutem ejus abnegant, sed qui rem, seu virtutem, quæ in Spiritu latent gustant juxta illud : *Gustate, et videte quam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). In tractatibus doctorum, sive antiquorum, sive modernorum de re sacramenti varie agitur. Alii dicentibus, esse rem sacramenti Domini corporis et sanguinis veram essentiam; alii vero salubrem ejus efficientiam, aliis autem Dominicæ passionis imitationem salutis effectivam, quem sensum beatus Augustinus habere videtur, ubi in libro De civitate Dei affirmat, inpios sacramentotenus communicantes corpus Domini accipere, sed rem minime. Apostolus quoque ubi dicit : *Hujus rei gratia flecto genua mea, ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitiis gloriæ suæ, et virtute corroborari per Spiritum ejus in interiore hominem, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum* (Ephes. iii, 14, 17). Nomine rei significat complantationem similitudinis passionis Christi crucifixi, quia latitudinem, longitudinem, sublimitatem, et profundum crucis hi soli comprehendere possunt, qui, ut ibi dicitur, *in charitate radicati, et fundati Christo crucifixo complantati sunt, et rem arripiunt, cujus rei gratia genua sua flexit Apostolus.* Porro ut nos veraciter agnoscamus, quæ sit res sacramenti, Evangeliorum recenseamus capitulum ab illo depromptum : *Qui pridie, quam pateretur, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et dedit discipulis suis dicens : Accipite, et manducate ex hoc omnes; hoc est enim corpus meum, quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum* (97). Quatuor in his verbis inter se distincta notantur : videlicet species, essentia, res, quæ et virtus dici potest, et effectus sacramenti. Species est, quam demonstra-

tivum pronomen corporeis oculis demonstrat, quo speciem panis manifestat, cum dicit : *hoc est verum (cum addit) corpus meum.* Sui corporis essentiam exprimit pronomen corporis sui, cujus umbra in sacrificiis legalibus antecessit, corporique jam essentialiter præsentem cessit addendo etiam : *Quod pro vobis tradetur, mortem suam notat, quam constat esse rem, seu virtutem sacramenti, quam multi speciem pietatis habentes abnegant, et cui solus ille communicat, qui carnem suam cum vitiiis et concupiscentiis mortificat, complantatus videlicet similitudini mortis ejus, qui dixit : Pater, non quod ego volo, sed quod tu vis fiat* (Math. xxvi, 39). Qui ergo propter Deum seipsum sibi abnegat, priusquam ad mensam Domini accedat, ipse in ea rem, seu virtutem corporis Christi percipit ad salutem, cujus efficacia notatur, cum dicitur : *in remissionem peccatorum.* Hinc beatus Gregorius in quarto Dialogorum libro : « Tunc, inquit, vera pro nobis hostia Deo erit, cum nosmetipsos hostiam fecerimus. » Est quidem etiam peccatoribus, et indigne sumentibus intra Ecclesiam vera Christi caro, verusque sanguis, sed specie sacramentali, et carnis, quæ non prodest quidquam, vera essentia non re, aut rei efficientia. Porro ad rei potius, quam ad speciei participationem fideles provocat Apostolus, dicens : *Quotiescunque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat* (I Cor. xi, 26). Mortem quippe Domini bene ac vere annuntiat, qui similitudini mortis ejus complantatus abnegat semetipsum sibi, et portat crucem suam quotidie, ut in ea mortificet membra sua, quæ sunt super terram, carnemque suam crucifigat cum vitiiis et concupiscentiis. Hic sine dubio cum re sacramenti effectum quoque accipit, qui a se separari non poterit. Qui enim in hoc sacramento remissionem peccatorum percipit, effectu ejus potietur, dum transit ipse in corpus Christi, et fit membrum corporis Christi, sic accipiens hostiam sanctam, rationabilem, acceptabilem, ut ipse quoque fiat hostia sancta rationabilis, acceptabilis. Res enim sacramenti, quæ potius in virtute, quam in essentia consideratur, quæque per commemorationem Dominicæ passionis notatur, et effectus ejus individualiter se comitantur, quia si complantati facti sumus similitudini mortis Christi, simul, et resurrectionis erimus (Rom. vi, 5) (98). Item : *Si commorimur, et convivemus* (II Tim. ii, 11) (99). Si compatimur, et conregnabimus. Nec aliqui partem piscis assi manducantes favo mellis privantur, quia tristitia eorum vertetur in gaudium (Joan. xvi, 20), qui in suæ voluntatis, et carnis mortificatione mortem Domini annuntiant, cum hoc sacramentum celebrant; mortem Domini annuntiant, qui se propter Christum crucifixos moribus et actibus manifestant. Ili nimirum in sacramento altaris quatuor præno-

(96) Legitur in Vulgata : *Et minister meus erit.*

(97) Ex canone Missæ.

(98) Vulgata habet loco Christi *ejus.*

(99) Vulg. autem legit : *Si commortui sumus, et convivemus.* Ibidem 12, legit : *Si sustinebimus, etc.*

tata accipiunt : videlicet speciem, essentiam, rem, seu virtutem et effectum. Sed quicumque, sibi metipsis viventes rem abnegant, effectum, qui est remissio peccatorum pariter carent, etsi speciem solam extra Ecclesiam, velut etiam essentiam Christi corporis accipiant intra Ecclesiam. Nam de specie concedit beatus Augustinus ad Bonifacium scribens, quod hanc hæretici accipiant extra Ecclesiam, cujus rem non habent. « Hæretici, inquit, non quærant Spiritum sanctum, nisi in corpore Christi, cujus foris habent sacramentum, sed rem ipsam non tenent intus, cujus illud est sacramentum. Et ideo sibi iudicium manducant et bibunt. » Idem in sermone ad populum : « Videat charitas vestra, quia multi qui non sunt ex nobis, accipiunt nobiscum sacramenta, accipiunt baptismum, accipiunt nobiscum, quod norunt fideles se accipere benedictionem, eucharistiam et quicquid in sacramentis sanctis est. Ipsius altaris communionem accipiunt nobiscum, et non sunt ex nobis. » Item : « Si non vis corrigi, sed amas et amplecteris peccata tua, contrarius es Christo. Intus sis, foris sis, Antichristus es ; intus sis, foris sis, palea es. » Idem in libro tertio contra Donatistas : « Hæretici habent sacramenta, et Scripturas ad speciem, non ad salutem. » Idem in expositione super Epistolam Joannis : « Accipere sacramentum corporis, et sanguinis Domini, et malus potest, habere autem charitatem, et malus esse non potest. » Item alibi : « Extra Ecclesiam, inquit, non est veri sacrificii locus ; non quod hæretici careant vero sacramento, quod in specie sola perficitur ; si tamen ritu ecclesiastico ab ordinatis, sive habentibus, sive non habentibus, officium celebratur, sed quod careant vero sacrificio, quod in tribus relictis est, sumatur, dum corporis Christi pariter, et essentia, et res, et effectus in Ecclesia datur, vel accipitur, non quod semper simul sint hæc tria, quoniam caro per essentiam non prodest quidquam (Joan. vi, 63) communicantibus, vel ministrantibus intra Ecclesiam, nisi ubi Spiritus per rem, et effectum vivificat eum qui digne ministrat, vel communicat. Est enim in altaris hostia, sicut sanctus Augustinus ait, sacramentum, quod digni et indigni accipiunt, quia corpus Christi sacramentotenus pariter comedunt ; est quoque res sacramenti, quam non nisi digni accipere possunt. Sed non ita hujus doctoris orthodoxi dicta recipimus, ut a nonnullis æstimata sunt. Putaverunt enim illum dixisse quod non sit corpus, vel sanguis Christi, quod indignus quisque percipit, atque secundum tanti doctoris sensum non corpus, aut sanguinem Christi, sed tantum figuram vel signum esse corporis et sanguinis Christi, id quod visibiliter sumimus de mensa Domini. Hoc ille non dixit, imo hoc ille non sensit, neque enim Christo contrarius esse consuevit. Loquitur autem Christus, et per semetipsum dicens : *Hoc est corpus meum* (Matth.

A xxvi, 26). *Hic est sanguis meus* (ibid., 28). Et per Apostolum suum, cujus experimentum habemus, quia in eo loquitur Christus itaque dicens : *Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit* (I Cor. xi, 27-29). Non dixit : qui manducat et bibit indigne, panem manducat simplicem, vel communem, et vinum bibit, quale prius erat, nondum celebrata consecratione, sed *reus erit corporis et sanguinis Domini, sed iudicium, inquit, sibi manducat, et bibit non dijudicans corpus Domini*. Quapropter non jam de contentiosa cujusquam dissertatione, sed de apostolica veritate sensum petamus, quo prædictus Doctor sacramentum, remque sacramenti distinxerit. Rem sacramenti Christus mysterium, seu virtutem suæ dixit esse passionis, ut ante jam diximus, qui tenens in manibus hoc visibile sacramentum cum dixisset : *Hoc est corpus meum*, addidit : *quod tradetur* (Luc. xxii, 19) (100). Cum dixisset : *Hic est sanguis meus*, addidit : *Qui effundetur* (Matth. xxvi, 28). At ille, qui indigne accedit, non communicat Christi passionibus, non contingit ore mentis, quod percipit ore corporis, non ponit agni sanguinem in utroque poste domus suæ, sed in uno tantum, quia ore quidem percipit sacramentum, sed mente rem non accipit. Unde et hoc ipsum est, quod indignus existit. Ergo corpus quidem, et sanguis Christi est hoc visibile sacramentum, quod ore percipit ; neque enim indignitas ejus dignitatem tantæ consecrationis evacuare potuit, sed rem sacramenti non attingit, quia mente et fide per dilectionem operante, atque imitationis pia intentione passionem Christi non respicit. Idcirco nec effectum consequitur ejusdem sacramenti in eo scilicet, ut pro se traditum sit hoc corpus, et fusus iste sanguis, id est in remissionem sibi, ut habeat vitam æternam, et resuscitetur in novissimo die (Joan. vi, 39) in resurrectionem vitæ (Joan. v, 29), sed consequitur id quod huic effectui contrarium est, ut videlicet sit *reus corporis, et sanguinis Domini, ut iudicium sibi manducaverit, et biberit, perinde ut Apostolus ait : Probet se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat* (uti supra) ; quia videlicet tantæ dignitatis sacramentum indignis, et non probatis dandum non est. Multi non se probantes extra Ecclesiam in sacramento visibili speciem corporis Christi acceperunt, qui nec essentiam, neque rem, neque effectum obtinuerunt, et ideo sibi *iudicium* manducaverunt, quia per hoc judicari, et damnari meruerunt, quod speciem sacramenti ab essentia, et re dividerunt, unde nec effectum rei habuere potuerunt. Ex his etiam, qui semetipsos non probant, multi hodie intra Ecclesiam speciem, et essentiam, vel a bonis vel a malis ministris accipiunt. Sed quia virtutem ejus abne-

(100) Vulgata legit : *Quod et datur*.

gantes rem accipere abnuunt, dum Christo commori nolunt, effectum, qui est remissio peccatorum non habebunt, si tales permanebunt, sed *judicium* sibi manducant, *judicio* videlicet, ac damnatione per hoc, et ob hoc digni, quod speciem, et essentiam tanti sacramenti a re simul et effectu separaverunt nefandissimo sacrilegio sacrum de sacro auferentes, et quod Deus conjunxit, dividentes. Nam ipse, ut prætaxatum est, quatuor illa conjunxit, scilicet: speciem, essentiam, rem et effectum sacramenti: speciem in figuræ visibilis demonstratione; essentiam in sui corporis nominatione; rem, seu virtutem in suæ passionis commemoratione, cujus effectum significavit in peccatorum remissione.

CAPUT VI.

Non est Christi corpus, quod schismaticus, et officio sacerdotali privatus conficit, quantum ad essentiam, rem, et efficientiam sacramenti, quod tamen specie-tenus, et sacramentotenus dici potest corpus Christi.

Sed hæreticus, vel schismaticus, ac presbyter depositus, cum non sit minister Ecclesiæ, dum præsumit ministrare, habens quidem sacramentum, sed non sacramenti officium, speciem corporis Christi habet visibilem, sed essentia, res, et effectus longe est ab illo; quia, ut papa Pelagius dicit: *Non consecrat, sed dissecat*, et sacrilega divisione speciem a sua essentia et re separat: unde reus efficitur corporis et sanguinis Christi, omnino illis consimilis, qui Christum occidendo vitam a vivificato separaverunt. Quemadmodum namque illis caro Christi mortua non profuit, apud quos, et quorum scelere mortuus in corde terræ fuit: sic istis non prodest species vita carens. Imo valde obest non solum sic ministrantibus, verum etiam illis scienter communicantibus post Ecclesiæ interdictum, quam, qui non audit, erit sicut ethnicus et publicanus. Hinc sanctus Gregorius in registro suo capite ducentesimo quadragesimo partis secundæ, damnatum sacerdotem pristini officii usurpatorem perpetua excommunicatione percudit, ita ut vix ei viaticum in fine vitæ concedat. Hinc sancti Patres, in Antiocheno concilio capite quarto, cuilibet damnato, si aliquid de sacramentorum ministerio attingeret, omnem spem restitutionis vel locum satisfactionis penitus denegaverunt, omnesque ei intra damnationem communicantes sub communicatione damnaverunt. In Ecclesia vero ministrantibus digne, vel indigne his, qui habent officium, ratum est sacramentum, et salubre sacrificium his duntaxat qui rem cum effectu percipiunt, sive manducant corpus Christi secundum essentiam visibiliter communicando, sive abstineant a visibili et sacramentali manducatione, solius rei et effectus contenti participatione, vel communicatione, dummodo visibilem et sacramentalem non contempnant, vel ex neglectu dimittant suo tempore illud attendentes, quod Christus dicit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis*

A *ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54). Quod tam de visibili, quam de invisibili manducatione dictum intelligitur, ut neutra negligatur. Porro si quis non ordinatus præsumit sacrificare, quia exorbitat a ritu ecclesiastico, neque speciem sacramenti habere dicendus est, ad cuius utique formam pertinet, ut nonnisi consecratus consecret. Unde Augustinus in lib. 11 contra Donatistas: « Sacramenta, quæ schismatici, vel hæretici non aliter habent, nec aliter agunt, quam vera Ecclesia, cum ad nos veniunt, non emendamus, sed approbamus. » Colligi sane potest ex opposito, non esse approbanda pro sacramentis, quæ contra Ecclesiasticum ritum sive intus sive foris aguntur a non ordinatis personis, quoniam aliter agunt quam vera Ecclesia, quæ non judicat sacramenta dicenda, nisi quæ ab ordinatis fuerint acta, non aliter quam agit ipsa. Illis autem, quæ dicta sunt, caute pensatis, et perspectis in promptu est, eas auctoritates determinare, quæ de sacramentis agendo videntur dissonare, dum aliæ tam intra, quam extra Ecclesiam docent indifferentiam sacramentorum, aliæ differentiam. Nam quæ docent indifferentiam, asserendo, quod sacramenta ubicunque sunt, eadem ipsa sunt, respiciunt ad speciem visibilem pari modo intus et extra bonis et malis indifferentem in baptisate, in ordinatione, in missarum celebratione. Quæ autem docent sacramentorum differentiam, respiciunt ad rem, et ejus efficientiam, quæ foris non obtinetur, quæque intus a malis non habetur, quanquam tamen corporis Christi essentia indifferentem tam apud malos quam apud bonos ministros inveniatur, a quibus, Ecclesia non contradicente, missa celebratur; quam qui carentes officio celebrant, si nunquam ordinati fuerunt, nec speciem sacramenti habere dicendi sunt, quæ ordinatis et officio privatis denegari non potest propter officii sacramentum, quod auferri non potest etiam his quibus auferitur officium. Cum ergo dicit auctoritas: non est Christi corpus, quod schismaticus efficit, subintelligendum est, quantum ad essentiam, rem et efficientiam, quod tamen quoniam specie-tenus, et sacramentotenus dici potest corpus. *Judicium* sibi manducant, qui tales existendo celebrant, vel talibus scienter communicant in officiis interdictis, et ecclesiastico iudicio cassatis ac prædamnatis. Ubi vero intus a malis ministris non interdictis missa celebratur, quia species et essentia corporis Christi apud eos est, nihil officit eorum malitia simpliciter communicantibus et rem percipientibus, quibus nunquam salutaris effectus deesse poterit, etiamsi malus minister sit, per quem visibilis sit administratio invisibilis gratiæ, quæ *desursum est descendens a Patre luminum* (Jac. 1, 17) per mediatorem Dei, et hominum Jesum Christum, cui una cum Patre ac Spiritu sancto sit gloria et honor per omnia sæcula sæculorum. Amen.